

RECERCA DE LES FONTS MANUSCRITES: UN RECVLL INÈDIT DEL 1924. (EL MONTNEGRE).

Maria-Àngels VIDAL COLELL

La meua comunicació té una finalitat ben senzilla i concreta: demostrar que les fonts on es poden pouar els materials toponímics són variades; i no es limiten a les de tothom sabudes (Censos, capbreus, cadastres, registres parroquials, etc.).

La meua experiència ha estat la següent. Per raons que no fan el cas, he hagut de consultar el fons de manuscrits del novel·lista Josep ROIG I RAVENTÓS, que han anat a parar a la reserva de manuscrits de la Biblioteca de Catalunya¹. Entre ells, uns quants fulls no han estat redactats per l'escriptor, sinó pel qui era aleshores [any 1924] Rector de la parròquia de Sant Martí del Montnegre (Vallès, al límit dels cims que limiten el Maresme a ponent). El capellà respon a la petició de l'escriptor que li ha demanat dades per a ambientar la novel·la que pensa escriure, o que està escrivint, sobre aquella rodalia (es titularà «Montnegre», és de les més conegudes de l'autor, i la primera edició fou publicada el 1925)². El capellà, amatent, fa arribar a En Roig i Raventós una llista d'antropònims i de topònims, i de lèxic peculiar.

El total dels topònims esmentats en els fulls del capellà és de 72; dels quals 47 en llista a part sota el títol de «Diferents noms de les serres i sots».

He comprovat aquests topònims amb els que insereix el mapa 1:25.000 (any 1987, de l'editorial Alpina)³. Resultat: Molts dels topònims recollits pel Rector de Montnegre es troben anotats aixímateix pels autors del mapa. No pas sempre amb les mateixes grafies. Per exemple, allà on el rector posa «Gurrumbau», l'Alpina interpreta «Garrumbau»; la «Serra Bultunera» del Rector esdevé «Voltanera» («Roca Voltanera») [que nosaltres interpretariem més aviat com a «Volorera» —o sigui on niuen, o niuaven, els voltors]. (Vegeu l'Apèndix I).

D'altra banda, és interessant de saber si el novel·lista ha fet cas de les informacions proporcionades pel seu amic capellà. Doncs sí, però en petita part només. Un examen del text permet de comprovar l'existència d'algun topònim (molt pocs) i antropònims (noms de casa; prenom i malnom: «L'Oreneta»; «El Moro»...; recollits i enviats pel Rector, presents a les pàgines de la novel·la «Montnegre»). I també ha aprofitat l'escriptor el lèxic i algunes coses més: les tradicions populars locals, festes, jocs d'infants, etc. (L'aplec de Sant Roc, el joc de la rodella...) (Vegeu l'Apèndix II).

Que «Montnegre» de ROIG I RAVENTÓS és una novel·la volgudament realista o naturalista (amb tocs de tremendisme afegits): això els crítics literaris ja ho han observat. És interessant d'haver copsat però el fet de la voluntat de l'escriptor de documentar-se abans d'escriure la novel·la. I, per a nosaltres, repetiré

com he començat: comprovem com les dades toponímiques o antroponímiques poden sorgir d'allà on menys les esperem.

La porta queda oberta per a d'altres investigadors posteriors: que puguin re-trobar i completar sobre el terreny, i en arxius, el conjunt integral dels topònims (i antropònims) del terme de Sant Martí del Montnegre [parròquia avui gairebé deshabitada de manera permanent].

1. B.C., Ms. n° 3022.
2. Josep ROIG I RAVENTÓS, *Montnegre, novel·la de muntanya*, Barcelona, (Edit. «Llibreria Catalònia») 1925, 334 pàgines.
3. Salvador LLOBET, *Muntanyes i platges del Maresme. Montnegre. Collsacreu. Vallgorguina. Vall de Tordera. Vallmanya. (...)* (Guia cartogràfica (...). Amb mapa 1:25.000), Granollers (Editorial Alpina) 1987 [Les edicions anteriors d'aquest mapa, consultades, no presenten variacions dignes d'esment pel que correspon al territori estudiat].

APÈNDIX I

Manuscrit del Rector

Mapa ed. «Alpina»

«Diferents noms de les serres i els sots»

Les albes

El Sot del avi

Coll de Bases

La serra d'en Benet

El plà de les bruixes

Serra Bultunera

El cabrejat

Les cadiretes

Els calcinals

L'aulet d'en Casas

La pujada d'en Casas

Puig de la Corona

La pessa de la Creu

La Creueta

El sot dels Crous

La era de can Cuana

El descarrec

Mas fexes

Torrent de Fuirosos

Can Garravista

L'aulet d'en Ginestà

El gorg negre

El sot de can Gurrumbau

El camp Joan

El sot del Joan del Om

La pessa de la Joana

El pas de la mala dona

Roca Voltanera

(C. Cases)?⁴

Puig de la Corona

(Les pessas)?⁵

Coll de la Creueta

Els Crous; C. Crous

(C. Juana, C. Jana, C. Cona)?⁶

Fuirosos; R^a de Fuirosos

T^o d'en Garrabiste⁷

C. Ginestar; T^o del Ginestar

Gorg Negre o d'en Cap d'Estopes

Sot de Garrumbau; C. Garrumbau

C. Joan de l'Om

C. Juana⁶

Les mines
El molinot
Mont llorer
La pessa de l'Obra⁵
El Barri de la poca farina
La roureda d'en Presas
Les Quintanes
La font del Rector
Serra de Remió
La serra de Santa Maria
El sot de les senyores
Serra alta
La pineda de'n Serrat
El sot de can Sidro
El sot gran
La Sureda
El sot de'n Toni
Les trenques
Les tuxoneres
Riera de Vinardell

(Manuscrit del Rector)

«Cases ó masies»

Can Arabia
Auladell
Can Bac
Can Barnenc
Can Bossas
Can Casas
Can Crous
Forn del Vidre
Can Ginestà
(ermita de Santa Maria)
L'Hostal

Mas Vell
C. Ponet
Presas
Can Puig
Can Riera
Can Sidro
Toni
Can Torras
Vilarrasa

Veïnat de Poca Farina
Roureda d'En Preses; C. Preses

Sot de la Senyora⁸

C. Sidro
Sot Gran o d'en Cases

(Mapa ed. Alpina)

C. Arabia
C. Auladell
C. Bac
C. Vernenc
C. Bosses
C. Cases
C. Crous
Forn del Vidre
c. Ginestar
Santa Maria⁹
L'Hostal
C. Mainou
M. Vell
C. Ponet
C. Preses
C. Puig
C. Riera
C. Sidro
C. Toni
C. Torres
Vila-rasa (ruïnes)¹⁰

4. Al mapa Alpina no s'esmenta aquest topònim, només C. Cases. Curiosament, però, a la sortida oriental de Sant Iscle de Vall-Alta (terme veí) existeixen C. Aulet i C. Cases, masies molt pròximes la una de l'altra.
5. Podria tractar-se d'una partida molt gran abastant propietats més petites, el nom de les quals queda singularitzat amb un determinatiu.
6. En aquest cas les equivalències entre el ms. del Rector i el mapa de l'Alpina són dubtoses.
7. Els autors de l'Alpina deuen considerar que es tracta d'un nom basc?
8. Suposem que els dos termes són equivalents.
9. L'ermita no figura a la llista del rector; però l'esmenta a propòsit de «Can Preses».
10. Hem respectat sempre les grafies del manuscrit del Rector (Majúscules, minúscules, etc.).

APÈNDIX II

TOPÒNIMS I NOMS DE CASA

Malgrat els esforços del Rector de Montnegre, Josep Roig i Raventós refusa generalment el material proposat, pel que fa als topònims (serres i sots; noms de masies i cases). El novel·lista no els ha degut trobar prou evocadors, potser.

J. Roig i Raventós inclou en canvi noms de casa com «can Aleix» («la noia de can Aleix», p. 291); «can Arlat» («can Arlat»; «la vella de can Arlat», p. 291); «cal Badó» («el vell de cal Badó» p. 100) (El Rector proposa en efecte «Badó», però com a prenom, no com a nom de casa); «el cabanot de can Beca-da» («que era un lladregot», p. 105); «can Cirera» (p. 89); «can Golba» (p. 100); «can Negre» («la Margarida de can Negre», p. 107); «can Pere moliner» («el porquerol de can Pere moliner», p. 106); «can Pulet» («el petit de can Pulet», p. 291); «can Safranc» (p. 291); «can Taiola» («l'hereu de can Taiola», p. 291)... (És possible que, per a aquests noms, J. Roig i Raventós hagi utilitzat una altra font d'informació; o bé la del mateix Rector en una altra carta que no s'ha conservat).

ANTROPÒNIMS

Prenoms

Quant als prenom, la llista proporcionada pel Rector és curiosament tanca-da: «Noms més usuals de les persones: la Rosseta, en Pepet, en Martí, en Manel, la Maria, la Conxita, la Mercè, en Ramon i la Margarida, en Ton i el Quel, en Pepito, en Badó», i afegeix: «No hi ha altres noms».

Aquí encara, J. Roig i Raventós els ha degut trobar massa corrents i no prou característics; només empra «Ton», «Margarida» i «Badó», —aquest darrer, però, com a nom de casa («el vell de cal Badó»). A la novel·la apareixen, en efecte, d'altres prenom: «Carme», «Cebrià», «Ció», «Climent», «Feliu», «Jerò-ni», «Llop», «Narcís», «Rainelda»... [Alguns d'ells típicament gironins, més que propis del Maresme o el Vallès].

Malnoms

En canvi, el que sí aprofita el novel·lista són alguns dels malnoms proposats pel Rector: «L'Oreneta» («aquell embriac solter», p. 94); «El Moro» (p. 94); «En Gil», noms de personatges de la novel·la *Montnegre* presents també al manuscrit del Rector en llista separada, sota el títol «*Personatges*». («Personatges: El Rossinyol, El Rampell (roder), El Carreta (roder) (fa rodells), En Presas, La Rita (cura malalties), La Noia de les Unces (el seu propietari li proposà —anant pel bosc, sols— que si es vesava a fer petons, per cada petó 4 unces; i fugí. El pare obligà a pagar. Casada, comprà la roba amb aquelles unces.), La Murciàna, En Gil (tonto), El Som l'hereu («jo som l'hereu», es vol casar), L'hostaler, El Sr. Joan, En Pep Baballa (quan parla li cau la bava), En Pere del Forn, La Vigatana, La masovera de can Riera, El Sr. López, L'Oreneta, El Moro, El St. Pare, En Pep Toni.»

Noms de gossos

El Rector envia així mateix una llista de noms de gossos: «El Said, la Quina, el Menut, el Xalet, la Clapada, el Kàisser, el Gatillo, el Pelut, la Viola, Tom, el Canari, la Fura, el Sultan».

És curiosa la varietat dels noms de gossos comparada amb la relativa migradesa dels prenomes. (Sant Martí del Montnegre devia tenir a aquella època uns cent cinquanta habitants).

CONSIDERACIONS ONOMÀSTIQUES

També el novel·lista s'extén de vegades sobre les nominacions i llurs motivacions, com en els dos exemples següents:

«— (...) I com te dius?

— Jo? Gil.

— I què més?

— Jo? que no ho sap, que soc el porquerol de can Pere moliner?

— Sí, home; però, i què més?

— Jo? ... i que no ve l'escanyapits i el vi?

— Sí, tot vindrà; però he de saber el teu nom!

— Tots em diuen el noi del molí! el porquerol! tant li fa!

— I doncs, els teus pares, com se deien?

— Jo? pares? no en só tingut! Sóc de la Santa Casa.» (p. 106).

«(...) vindrà el dia que vostè sentirà parlar d'en Llop Sol!

— Es diu Llop! Aquí hi ha una ermita que hi és, Sant Llop!

— Perdoni, em dic Llop perquè no sóc batejat. El meu pare era francmaçó, i em posà Llop, i vull fer-lo quedar bé! Faré el llop!» (p. 122).

LÈXIC.— (llista del Rector)

[Corònims]: «cim, capsia, carena, rocatam, sot, gorg, aulet, pineda, sureda, llor» [llaurer].

[Noms de bolets]: «sabateres, surencs, sigrons, candeles, palomes, lletoreles, urallanes de castanyer».

[Oficis]: El Rector cita com a oficis «los gotxaires» («que canten els goigs»), «els rodors»; «els curvaires, serracadors, ensarriadors». Els tres darrers són aprofitats pel novel·lista.

[Altres]: «el Vent de la fam» (nom del Ponent); «la pega vella» (la caspa del cap); «un ronyó de pá» (crostó); «un brià a la pell»; «escobleis» (estri); «pelegri» (la primera pela del suro jove); «les xarcoladores» (per a xercoler —«xercolar»: treure herba d'entre el blat); «friturar» (mirar amb atenció); «quedar atontit»; «deixondir la porta» (trucar)...

Col·loqui:

Jordi PAMIES subratlla l'interès d'ela recerca en aquella zona; i en el terme veí de Vallgorguina.— J. MORAN recorda la riquesa toponímica de l'obra del canonge Barraquer, *Las Casas de religiosos en Cataluña*.— R. Amigó: D'allò que es tracta, en la comunicació de la professora Vidal Colell, és d'indicar fonts d'informació inèdites, i que escapen a les emprades rutinàriament. Com el llibre de conductes d'un farmacèutic, que ha servit per a la comunicació de M. Salvador Jassans.— E. MOREU-REY. O el d'un metge de Badalona del qual text fou extret un article l'any passat al nostre Butlletí (XXXV).

(ve de la p. 33)

gràfica adient; b) *variants fonètiques (no fonològiques)*, com la vocal neutra peculiar de Cadaqués (o Cadaquers), que NO s'han de representar en la transcripció gràfica, però sí, i és molt important, en la *transcripció fonètica*, que s'hauria de fer constar sempre (també ho reconeix [tot i que no ha fet] En J. Morros Castellort en les fitxes de la Noguera). La *-e* de Cadaqués és com la *-a* final del lleidatà, que es realitza [ɛ]; o la *-a* de St. Llorenç de Morunys [a:], gairebé [ó], o com la velar inicial del mallorquí; que ortogràficament no s'han de representar —ja que no tenen funció fonològica—, però fonèticament sí.

(ve de la p. 21)

Una observació final: a Cornudella, i en tota aquesta zona meridional del Principat, *En, Na*, introductors de noms de persona, s'han deixat de fer servir, en el llenguatge corrent; i només es conserven, com uns fòssils, formant part de noms antics.

Col·loqui: V. BIETE: L'article personal no s'usa en cap cas a Cabacés, però a la toponímia apareixen «Lo carré'n Grau», «Lo racó'n Fumanya», i «Lo Torrengrau» (en aquest darrer cas amb l'aparició, segons sembla, d'un «torrent» fossilitzat).— E. MOREU-REY: En J. Coromines ha tractat de la participació de l'EN en topònims compostos pirinencs (J. MORAN: Però ho fa derivar de l'IN llatí). *E. M.-R.*: I l'explicació no sembla pas gaire convincent. El que sí cal subratllar és (ho faig en *Els nostres noms de lloc*) que, si la majoria dels *Son* (Ço En) balears introdueixen un antropònim, resta el fet qu'una nombrosa minoria són seguits de noms genèrics com els que indica el comunicant.